

Austria inicjatorem międzynarodowego sympozjum o *Porajmos*

Europejscy eksperci dyskutowali w Krakowie o przyczynach i następstwach zagłady Romów

„Beyond the Roma Holocaust: From Resistance to Mobilisation” – pod takim tytułem odbyło się w dniach 21-22 października 2016 r. międzynarodowe sympozjum naukowe na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Dwudziestu europejskich ekspertów – w tym przedstawiciele Romów z Polski, Austrii i innych krajów Europy – dyskutowało o przyczynach ludobójstwa Romów w czasie II wojny światowej oraz o wpływie *Porajmos* na współczesną sytuację społeczności romskich w Europie.

Aleksandra Radziwoń



Sympozjum zorganizowała Ambasada Austrii we współpracy z Uniwersytetem Pedagogicznym w ramach tegorocznych obchodów 75. rocznicy deportacji 5 tysięcy austriackich Romów do getta w Łodzi, a następnie ich wymordowania w obozie zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem. Za przygotowanie projektu od strony merytorycznej odpowiedzialny był profesor UP Sławomir Kaprański.

Ambasador Austrii w Polsce dr Thomas M. Buchsbaum powiedział przed sympozjum: „Ważnym jest dla mnie fakt, iż celem sympozjum jest dokonanie analizy *Porajmos* – holocaustu Romów – nie tylko z perspektywy historycznej, ale także sformułowanie intelektualnych i praktycznych wniosków z następstw tego wydarzenia. Uczestnicy sympozjum podejmą również kwestię współczesnych tożsamości i ruchów romskich w Europie, a także spróbują się przyjrzeć ich przyszłości.”

Sympozjum uroczyste otworzyli Wicemarszałek Województwa Mało-

Ambasador Austrii w Polsce,
dr Thomas M. Buchsbaum.
Fot. Ambasada Austrii



■ Otwarcie sympozjum. Fot. Ambasada Austrii

polskiego dr hab. Stanisław Sorys oraz Ambasador Austrii w Polsce dr Thomas M. Buchsbaum. Marszałek Sorys podkreślił, że konferencje takie jak to sympozjum pomagają w odkrywaniu prawdy historycznej. Przypomniał, że Małopolska od lat stara się wspierać, także finansowo, mniejszości zamieszkujące jej tereny, a więc Łemków, Ukraińców, Żydów i Romów. Jednak tę ostatnią grupę i jej historię zaczęto odkrywać dopiero niedawno. Marszałek Sorys zapewnił ponadto, że przyszłość Małopolski powinna być budowana w oparciu o różnorodność i wielokulturowość regionu.

Ambasador Buchsbaum stwierdził, iż kwestie związane ze społecznością romską nadal pozostają ważne we współczesnej Europie i każde państwo, w którym żyją Romowie, Sinti, społeczności tzw. *travellers* oraz podobne grupy etniczne, musi odnosić się do ich problemów, wyzwań i aspiracji. Ich prawne, praktyczne i społeczne potrzeby muszą być brane pod uwagę tak, aby postawić je na równi z resztą społeczeństwa danego kraju. Bowiem to właśnie sposób traktowania tych mniejszości – ale także mniejszości religijnych, etnicznych, językowych czy

seksualnych – ich status i dobrobyt będą dawały świadectwo o naszych rządach i społeczeństwach oraz będą stanowiły podstawę do ich oceny.

Patronat honorowy nad sympozjum objął Rzecznik Praw Obywatelskich Rzeczypospolitej Polskiej, dr Adam Bodnar. Dr Bodnar wraz z Romani Rose, Przewodniczącym Centralnej Rady Niemieckich Sinti i Romów (przemówienie odczytane *in absentia*) oraz profesorem Thomasem Actonem z Uniwersy-

tetu w Greenwich i Buckinghamshire New University wystąpili jako tzw. *key-note speakers* sympozjum.

Rzecznik Praw Obywatelskich przypomniał o tym, że początkiem Holocaustu nie było wprowadzenie komór gazowych, ale brak reakcji ze strony polityków, a także prawna bezkarność wobec przypadków mowy nienawiści („polityka milczenia”). Polskiej młodzieży potrzebna jest dziś bardziej wszechstronna edukacja o historii Ho-



Irina Spataru z Romano Centro w Wiedniu.

Fot. Ambasada Austrii



Panel „Roma Political Mobilisation – Memory and Identity”, od lewej: dr Małgorzata Kołaczek, Irina Spataru, Karolina Mirga-Danek, prof. Timmo Granqvist. Fot. Ambasada Austrii



Wicemarszałek Województwa Małopolskiego, dr hab. Stanisław Sorys. Fot. Ambasada Austrii

lokaustu. Rzecznik przypomniał także o konieczności poprawy – często bardzo złych – warunków mieszkaniowych romskich społeczności w Polsce. Zaapelował również do polityków, aby nie ignorowali przejawów mowy nienawiści i tzw. zbrodni nienawiści (*hate crimes*).

Profesor Acton, pierwszy w historii Wielkiej Brytanii profesor studiów romologicznych, przypomniał o „przypadkach ludobójstwa Romów dokonanych przez Brytyjczyków” oraz skrytykował protekcyjnalne podejście naukowców do historii Romów, która stała się obiektem badań dopiero wówczas, gdy zajęli się nią intelektualiści romscy. Skrytykował także „europejskie zapomnienie” („European *forgettury*”), którego celem jest zacieranie nieprzyjemnych wydarzeń z przeszłości.

Symposium rozpoczęło się od naświetlenia okoliczności *Porajmos* w Austrii (dr Gerhard Baumgarnter), Niemczech i Polsce (Martin Holler) oraz sytuacji po *Porajmos* w Niemczech (Oliver von Mengersen), Polsce, Bułgarii (prof. Elena Marushiakova oraz prof. Vesselin Popov), Chorwacji

(dr Danijel Vojak) oraz Związku Radzieckim (prof. Andrej Kotljarchuk). Nakreślone pokrótce zostały również działania dotyczące kwestii społeczności romskich w ramach europejskich i międzynarodowych instytucji takich jak OBWE, Rada Europy czy Unia Europejska (Mirjam-Angela Karoly, Anna Mirga-Kruszelnicka, dr Małgorzata Kołaczek). O ile ogólne zainteresowanie polityki (*politics*) międzynarodowej i europejskiej kwestią romską zostało docenione, o tyle poszczególne polityki (*policies*) – szczególnie na poziomie poszczególnych krajów członkowskich – nie okazały się równie skuteczne, jeżeli chodzi o włączanie Romów do ogółu społeczeństwa oraz ich sytuację społeczną. Otwartą kwestią pozostaje pytanie, jakie dalsze działania należałoby podjąć w tym zakresie.

Podczas sympozjum omawiano również szeroko koncepcję definiowania tożsamości współczesnych Romów poprzez pryzmat *Porajmos* oraz poczucia historycznej krzywdy. Wszak trudno być definiowanym przez wydarzenie historyczne, którego było się ofiarą, a nie sprawcą („The *porajmos*

was done to, not by the Roma"). Jedną z rekomendacji był postulat, aby Romowie odeszli od postrzegania siebie i bycia postrzeganymi jako „ofiary” i uczynili krok w kierunku postrzegania siebie jako „ocalałych”. „Holocaust się skończył – czas, aby Romowie powstałi z popiołów.”

Zakwestionowano także powszechnie obowiązujące przekonanie, że sytuacja Romów w ostatnich latach i dekadach znacznie się poprawiła. W niektórych krajach Europy południowo-wschodniej oraz środkowo-wschodniej stopień społecznego wykluczenia Romów i ich „gettoizacja” uległy dalszemu zwiększeniu w stosunku do czasów komunistycznych. Podczas gdy ryzyko bycia publicznie zaatakowanym – fizycznie bądź werbalnie – jest dla Romów znacznie wyższe niż dla Żydów (Konstanty Gebert, Irina Spataru), obecny znaczący wzrost liczby muzułmańskich uchodźców, a także fakt, iż niektórzy politycy łączą ich w swoich wypowiedziach z Romami, może w najbliższej przyszłości negatywnie odbić się na sytuacji społeczności romskich w Europie (dr Marton Rövid). Również możliwy zmierzch liberalnego państwa opiekuńczego mógłby wpłynąć na pogorszenie sytuacji Romów.

Z drugiej zaś strony zwrócono uwagę na fakt, że współczesne pokolenie Romów jest „najlepiej wykształcone” w historii oraz że dostępne są różnorakie środki wsparcia – intelektualnego, prawnego, finansowego, społecznego oraz ze strony społeczeństwa obywatelskiego – udostępniane przez instytucje niezwiązane bezpośrednio ze społecznością romską oraz władze międzynarodowe, narodowe i lokalne. O ile jednak istnieją grupy zrzeszające lekarzy, prawników, a nawet aktywistów LGBT romskiego pochodzenia, o tyle wewnętrzne spory dotyczące reprezentowania Romów na arenie narodowej i międzynarodowej – „fragmentaryzacja, atomizacja” – w znacznym stopniu utrudniają ugruntowanie pozycji i tożsamości Romów w powszechnej świadomości. Uczestnicy sympozjum stwierdzili, iż potrzeba większej mobilizacji wewnętrznej, aby zaczęto wypowiadać się nie tylko o Romach, ale przede wszystkim w ich imieniu. Jednym z zaproponowanych pomysłów było zorganizowanie ogólnoeuropejskich demokratycznych wyborów przedstawicieli romskich.



Profesor Sławomir Kaprański, naukowy koordynator sympozjum.
Fot. Ambasada Austrii

Przedmiotem dyskusji był również romski ruch oporu w czasie *Porajmos*, a także późniejsze sposoby jego przedstawienia, jak również współczesne tendencje do przeciwstawiania się państwu oraz społecznej większości.

Na zakończenie zaprezentowane zostały inicjatywy podejmowane przez romską młodzież – m.in. przez *ternYpe* oraz *Romano Centro Vienna* – oraz ich europejski wymiar (Karolina Mirga-Danek, Irina Spataru, dr Małgorzata Kołaczek). Łatwiej było porozumiewać się z romskimi intelektualistami niż przyczynić się do poprawy warunków życia całej społeczności. Niezbędne jest do tego podważenie stereotypów oraz potwierdzenie i zrozumienie tożsamości romskiej. Nawet w krajach, w których niechęć wobec Romów jest bardzo znikoma, dzieciom romskiego

pochodzenia w niektórych przypadkach nie przekazywano informacji o ich korzeniach, bądź też zdarzało się, że one same nie przyznawały się do swego pochodzenia z obawy przed stygmatyzacją. Uczestnicy sympozjum zarekomendowali zwiększenie liczby i skuteczności działań przeciwdziałających tzw. antycyganizmowi.

Projekt zrealizowany został we współpracy z Województwem Małopolskim, austriackim Ministerstwem Edukacji, austriackim importerem win firmą Modus Vivendi z Warszawy oraz Austriackim Forum Kultury w Warszawie.

Więcej informacji o sympozjum dostępne jest na stronie internetowej Ambasady Austrii w Polsce:

<http://www.ambasadaaustrii.pl/pl>